

DOMINICA IN QUINQUAGESIMA

Themata sermonis

Tertium evangelium in Quinquagesima: *Caecus sedebat secus viam.*

In primis sermo ad praedicatores, ibi: *Tulit Samuel.*

Item sermo contra superbum, ibi: *Caecus sedebat;* et de proprietate nidi et sanguinis menstrui.

Item sermo contra tepidos et luxuriosos, ibi: *Contigit ut quadam die.*

Item sermo de Passione Christi, ibi: *Pisces exentera* etc.

Item sermo ad Ecclesiae praelatos, ibi: *Labia sacerdotis.*

Item sermo de Passione Christi, ibi: *Tradetur enim gentibus* etc.

Exordium. Sermo ad praedicatores

1 - *Caecus sedebat secus viam, et clamabat: Miserere mei, fili David* ¹.

Dicitur in primo libro Samuelis: *Tulit Samuel lenticulam olei et effudit super caput Saul* ². “Samuel interpretatur postulatus” ³ et significat praedicatorem, precibus Ecclesiae postulatum a Iesu Christo, qui dicit in Evangelio: *Rogate dominum messis, ut mittat operarios in messem suam* ⁴. Hic debet accipere lenticulam olei, quae est “vas quadrangulum” ⁵, idest evangelicam doctrinam, ‘quae dicitur quadrangula propter quattuor evangelistarum dicta’ ⁶, et ex ea debet effundere oleum praedicationis super caput Saulis, idest mentem peccatoris. “Saul enim interpretatur abutens” ⁷ et bene significat peccatorem, qui abutitur donis gratiae et naturae.

Et nota quod oleum inungit et illuminat. Sic praedicator pellem ‘dierum malorum inveteratam’ ⁸ et peccatis obduratam, peccatoris scilicet conscientiam, inungit et tractabilem facit; vel athletam Christi inungit et ad pugnam, contra aereas potestates debellandas, transmittit. Unde dicitur in primo libro Regum, quod ‘Sadoc inunxit Salomonem in Gihon’ ⁹. “Sadoc interpretatur iustus” ¹⁰ et significat praedicatorem, qui tamquam sacerdos sacrificium iustitiae offert in ara Passionis dominicae. Hic inunxit Salomonem, “qui interpretatur pacificus” ¹¹, in Gihon, “quod interpretatur lucta” ¹²; praedicator enim oleo praedicationis debet inungere peccatorem conversum in lucta, ut diabolo suggerenti non consentiat, carnem blandientem conterat, mundum decipientem contemnat. Oleum etiam illuminat, quia praedicator illuminat oculus rationis, ut videre valeat radium veri solis. In nomine ergo Iesu Christi accipiam lenticulam huius sancti evangelii, et ex ea effundam oleum praedicationis, quo illuminentur oculi istius caeci, de quo dicitur: *Caecus sedebat* etc.

2 - In hac dominica dicitur evangelium de caeci illuminatione, in quo fit mentio de Christi Passione, et legitur et cantatur historia de Abrahae peregrinatione et ipsius filii Isaac immolatione. Et in introitu missae: *Esto mihi in Deum protectorem*, et dicitur epistola beati Pauli ad Corinthios: *Si*

¹ Lc 18,35.38 (Vg. *Caecus quidam... Et clamavit dicens: Iesu fili David, miserere mei*)

² 1Reg 10,1 (Vg. *Tulit autem... super caput eius*).

³ GLO. ORD., et INT., 1Reg 1,20

⁴ Mt 9,38 (Vg. *Rogate ergo...*)

⁵ GLO. ORD., 1Reg 10,1: “*Lenticula vas fictile quadrangulum, in latere habens foramen per quod fragilitas regni designatur*”. Cf. AULUS CORNELIUS CELSUS (25 a.C.-45 d.C., *De medicina, libri VIII*, 2,17,25: *Vaso per olio in forma di lenticchia*; FORCELLINI, *Lexicon totius latinitatis*, “Lenticula”).

⁶ Cf. GLO. ORD., 3Reg 6,33

⁷ HIER., De nom. hebr., PL 23,834

⁸ Cf. Dan 13,52

⁹ Cf. 3Reg 1,45

¹⁰ GLO. INT., 3Reg 1,32. HIER., o.c., PL 23,864

¹¹ GLO. ORD., 3Reg 1,5

¹² HIER., o.c., PL 23,861

linguis hominum loquar et angelorum etc. Ad honorem ergo Dei et vestrae animae illuminationem haec omnia concordemus.

I – De caecitate animae

3 - *Caecus sedebat* etc. Omnibus aliis caecis illuminatis praetermissis, de tribus tantum volumus facere mentionem. Nota: primus est ‘evangelicus caecus a nativitate, sed luto et sputo illuminatus’¹³; secundus, ‘Tobias, stercore hirundinum excaecatus, sed felle piscis curatus’¹⁴; tertius, Laodiciae episcopus, cui in Apocalypsi dicit Dominus : *Nescis quia tu es miser et miserabilis, pauper, caecus et nudus. Suadeo tibi a me emere aurum ignitum et probatum ut locuples fias, et vestimentis albis induaris et non appareat confusio nuditatis tuae; et collyrio inunge oculos tuos, ut videas*¹⁵. Quilibet istorum quid significant videamus.

‘Caecus a nativitate humanum genus, in primis parentibus excaecatum, ALLEGORICE significat’¹⁶; quem caecum Iesus illuminavit, cum in terram spuit et super oculos eius lutum linivit. ‘Sputum descendens a capite significat divinitatem, terra significat humanitatem. Sputi et terrae coniunctio divinae et humanae naturae est unio, qua illuminata fuit humana generatio’¹⁷. Et haec duo significant verba caeci, secus viam sedentis et clamantis: *Miserere mei*, quod spectat ad divinitatem, *fili David*, quod ad humanitatem.

4 - MORALITER. Caecus iste superbum significat, cuius superbia sic describitur ad Abdia propheta: *Si exaltatus*, inquit, *fuero ut aquila, et inter sidera posueris nidum tuum, inde te detraham, dicit Dominus*¹⁸. Aquila ‘ceteris avibus altius volans’¹⁹, superbum significat, qui duabus alis, arrogantia scilicet et vanagloria, omnibus altior appetit videri. Huic dicitur: *Si inter sidera*, idest inter sanctos, qui ‘in hoc loco caliginoso’²⁰ tamquam sidera in firmamento lucent, *posueris nidum tuum*, idest vitam tuam, *inde te detraham, dicit Dominus*. Superbus enim vitae suae nidum collocare nititur in consortio sanctorum. Unde Iob: *Penna struthionis*, ‘idest hypocritae’²¹, *similis est pennis herodii et accipitris*²², ‘idest viri iusti’²³. Et nota quod nidus tria habet in se: mollibus interius componitur, duris et asperis exterius construitur, in incerto loco, vento expositus, collocatur. Sic vita superbi quamdam mollitiem, idest carnalem delectationem, habet interius, sed spinis et lignis aridis, idest operibus mortuis, est circumdatus exterius; vento etiam vanitatis expositus, in incerto collocatur, quia nescit an sero an mane si de medio tollatur. Et hoc est quod subinfertur: *Inde te detraham*, idest deorsum ad inferos traham, *dicit Dominus*. Unde in Apocalypsi: *Quantum se exaltavit et in deliciis fuit, tantum date illi tormentorum*²⁴.

5 - Et nota quod iste caecus superbus illuminatur sputo et luto. Sputum est semen patris, quod emittitur in lutosam matricem matris, in qua generatur miserabilis homo; quem superbia non excaecasset si tam miseram suae generationis conditionem attendisset. Unde Isaias: *Attendite ad petram unde excisi estis, et ad cavernam laci de qua praecisi estis*²⁵. Petra est pater noster carnalis; caverna laci est matrix nostrae matris. Ab illo excidimus in foetida seminis effusione, ab ista praecidimus in dolorosa parturitione.

¹³ Cf. Io 9,1-7

¹⁴ Cf. Tob 2,11,13-15

¹⁵ Apoc 3,17-18

¹⁶ Cf. GLO. ORD., Io 9,1

¹⁷ Cf. GLO. ORD., Io 9,6

¹⁸ Abd 1,4 (Vg. ... *et si inter...*)

¹⁹ Cf. GLO. ORD., ibidem

²⁰ Cf. 2Pt 1,19

²¹ Cf. GLO. ORD., Iob 39,13

²² Iob l.c.

²³ Cf. GLO. ORD., ibidem

²⁴ Apoc 18,7 (Vg. *mut*)

²⁵ Is 51,1

‘Quid ergo superbis, o miser homo, tam vili sputo genitus, tam horribili lacu procreatus, et ibidem novem mensibus sanguine menstruo nutritus?’²⁶. “Quo si contactae fuerunt fruges, non germinabunt, acescent musta, morientur herbae, amittent arbores foetus, ferrum rubigo corripit, nigrescunt aera, et si quid canes inde ederint in rabiem efferebuntur, nocituri morsibus, quibus lymphaticos faciunt. Ceterum ipsae feminae quibus minus est necessitatis, quamdiu sint in sua lege, non innocentibus oculis contuentur. Aspectu specula vitiant, ita ut hebetetur visu fulgor offensus, et solitam aemulationem vultus extinctus splendor amittat, faciesque obtusi nitoris quadam caligine nubiletur”²⁷. Si haec, o miser homo, o superbe caece, attenta mente tecum pertractaveris et te genitum luto et sputo consideraveris, vere, vere, illuminaberis, vere humiliaberis.

Et quod supradicta auctoritas Isaiae de carnali generatione intelligatur, apertissime ostenditur, cum subditur: *Attendite ad Abraham, patrem vestrum, et ad Saram, quae peperit vos*²⁸. Huic superbo caeco praecipit Dominus dicens: *Egredere de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui* etc.²⁹. Nota hic tria genera superbiae: contra inferiorem, aequalem et superiorem. Superbus conculcat, contemnit et subsannat: conculcat inferiorem quasi terram, ‘quae dicitur a *tero teris*’³⁰; contemnit aequalem quasi cognationem; superbus enim cognatos et affines de facili contemnit et scandalizat; subsannat etiam superiorem quasi domum patris. Superior dicitur *domus patris*, quia sub eo subditus quasi sub domo paterna filius, debet se abscondere a pluvia carnalis concupiscentiae, a tempestate persecutionis daemoniacae, ab ardore prosperitatis mundanae. Sed caecus superbus subsannatione, ‘quae fit naso corrugato’³¹, subsannat superiorem. Dicit ergo Dominus: *Egredere*, o superbe caece, *de terra tua*, ne conculces inferiores; *egredere* de cognatione tua, ne contemnas aequalem, *et de domo patris tui*, ne subsannes superiorem.

6 - Sequitur: *Et vade in terram, quam monstravero tibi*³². Terra est humanitas Iesu Christi, de qua dicit Dominus Moysi in Exodo: *Solve calceamenta de pedibus tuis; quia locus in quo stas, terra sancta est*³³. Calceamenta sunt “opera mortua”³⁴, quae de pedibus, “idest affectibus”³⁵ tuae mentis, debes solvere, idest auferre, quia terra, idest humanitas Iesu Christi, in qua stas per fidem, sancta est, te peccatorem sanctificans. Vade ergo, o superbe, in terram, considera Christi humanitatem, attende ipsius humilitatem, deprime cordis tui tumorem. ‘Vade, inquam, passibus amoris’³⁶, accede humilitate cordis, dicens cum Propheta: *In veritate tua humiliasti me*³⁷. O Pater, in veritate tua, idest in Filio tuo, humiliato, egeno et peregrino, humiliasti me: humiliato, inquam, in utero Virginis, egeno in praeseptio pecoris; peregrino in patibulo crucis. Nihil enim sic humiliat superbum peccatorem sicut humilitas humanitatis Iesu Christi. Unde Isaia: *Utinam dirumperes caelos et descenderes; a facie tua montes defluerent*³⁸. *A facie* eius, ‘idest praesentia humanitatis Iesu Christi, *montes*, idest superbi’³⁹, defluunt et a seipsis deficiunt, cum caput divinitatis considerant inclinatum in uterum Virginis Matris.

²⁶ Cf. *Meditationes piissimae*, 3,8, PL 184,490

²⁷ SOLINUS, *Polyhistor*, 4. Editio: «Contactae his fruges non germinabunt, acescent musta, morientur herbae, amittent arbores foetus, ferrum rubigo corripit, nigrescunt aera: si quid canes inde ederint, in rabiem efferabuntur, nocituri morsibus, quibus lymphaticos faciunt [...]. Caeterum foeminae quibus nimis est necessitas huiusmodi, quamdiu sunt in sua lege, non innocentibus oculis contuentur. Aspectu specula vitiant, ita ut hebetetur visu fulgor offensus, et solitam aemulationem vultus, extinctus splendor amittat, faciesque obtusi nitoris quadam caligine nubiletur». C. JULIUS SOLINUS, *Collectanea rerum memorabilium*,4; cf. C. PLINIUS, *Naturalis historia*, VII,II p. 341 et ISID., *Etym.* XI, PL 82, 414,141

²⁸ Is 51,12

²⁹ Gen 12,1

³⁰ Cf. ISID., *Etym.* XIV,1,1, PL 82,495

³¹ Cf. HIER., *Commentarioli in Psalmos*, Ps 2,4, CCh SL 72,182: «Subsannatio proprie rugata fronte et contracto naso exprimitur».

³² Gen 1.c. (Vg. *Et veni... monstrabo...; in Glo. Et veni... monstravero...*)

³³ Ex 3,5 (*Solve calceamentum... locus enim...*)

³⁴ GLO. INT., ibidem

³⁵ GLO. INT., ibidem

³⁶ Cf. GREG., *In Ev. homilia* 29,11, PL 76,1219

³⁷ Ps 118,75

³⁸ Is 64,1

³⁹ Cf. GLO. INT., ibidem; «[Superbi, iudaeorum vel daemonum](#)».

Vade ergo in terram, quam tibi quasi digito monstravi in flumine Iordanis, dicens: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui*⁴⁰. Eris et tu *dilectus, in quo mihi complacui*, filius, gratia adoptivus, si exemplo Filii mei, mihi coequalis, fueris humiliatus; quem ideo tibi monstravi, ut ex vitae ipsius forma, tuae vitae conversationem informares, informatum lumen reciperes, et sic audire posses: *Respice, fides tua te salvum fecit*⁴¹, te ipsum illuminavit.

7 - Secundus caecus, stercore hirundinum excaecatus, sed felle piscis curatus, est Tobias, de quo dicitur in eiusdem libro: *Contigit ut quadam die, fatigatus a sepultura, veniens domum, iactasset se iuxta parietem et obdormisset, et ex nido hirundinum dormienti illi inciderent stercora super oculos eius fieretque caecus*⁴². Tobias, sepultura, domus, paries, obdormitio, nidus, hirundines et ipsarum stercora quid significant breviter videamus. Tobias, iustus tepidus; sepultura, poenitentia; domus, carnis cura; paries, ipsius voluptas; obdormitio, negligentiae torpor; nidus, mentis effeminae consensus; hirundines, daemones; stercora, gula et luxuria. Dicamus ergo: *Tobias, fatigatus a sepultura* etc.

‘Tobias significat iustum tepidum’⁴³, de quo dicit Dominus in Apocalypsi: *Quia neque frigidus es, timore poenae, neque calidus, amore gratiae, sed quia tepidus es, ideo incipiam te evomere ex ore meo*⁴⁴. Sicut enim aqua tepida provocat vomitum, sic tepiditas et negligentia a ventre divinae misericordiae expellit otiosum et tepidum. ‘Maledictus, inquit Ieremias, qui opus Domini fecerit negligenter’⁴⁵.

Hic fatigatus a sepultura venit domum, cum in labore poenitentiae - in qua et sub qua debet abscondere mortua corpora, idest mortalia peccata, ut sit de illis quibus dicitur: *Beati quorum tecta sunt peccata*⁴⁶ - taedio afficitur et ‘ad carnis suae curam, quam contra Apostolum facit, in desideriis’⁴⁷ revertitur.

Unde et subditur: *Iactavit se iuxta parietem*. Paries est carnis voluptas. Sicut enim in pariete lapis lapidi superponitur et caemento conglutinatur, sic in carnis voluptate peccatum visus peccato auditus et peccatum auditus peccato gustus, et sic de singulis, coniungitur, et caemento malae consuetudinis tenaciter colligatur; et obdormit negligentiae torpore dissolutus, et tunc fit stercoratio hirundinum super oculos dormientis.

Hirundines, propter citissimum volatum, daemones significant, quorum superbia, ‘super astra caeli ad altitudinem nubium, ad aequalitatem Patris, ad similitudinem Filii voluit advolare’⁴⁸.

Daemonum nidus est effeminae mentis consensus, plumis vanae gloriae et luto lasciviae confectus. Ex tali nido cadunt stercora gulae et luxuriae super oculos dormientis Tobiae, et sic excaecantur oculi, idest ratio et intellectus, infelicis animae.

8 - Attendite, carissimi, et cavete vobis a tam infelici processu: a taedio enim sepulturae, idest poenitentiae, pervenitur ad domum carnalis curae; quae, sub specie necessitatis, collocat se iuxta parietem voluptatis, in qua, dum somno negligentiae deprimitur, stercore luxuriae excaecatur. Unde Poeta: ‘Quaeritur, Aegisthus quare sit factus adulter. In promptu causa est: desidiosus erat’⁴⁹. Clama ergo, o Tobia tepide, o luxuriose caece, qui iaces secus parietem: *Miserere mei, fili David*.

Unde iste caecus, in introitu hodiernae missae, orat illuminari, dicens: *Esto mihi in Deum protectorem* etc.⁵⁰ Nota quod quattuor petit: primo, cum dicit: *Esto mihi in Deum protectorem*, ut brachiis expansis in cruce, tamquam gallina pullos suos sub alas suas, protegas et defendas; secundo, cum dicit: *et in locum refugii*, ut in latere tuo, lancea perfosso, locum inveniam refugii, quo abscondi

⁴⁰ Mt 3,17

⁴¹ Lc 18,42

⁴² Tob 2,10-11 (Vg. *Contigit autem ut... veniens in domum suam... calida stercora inciderent...*)

⁴³ Cf. GLO. ORD., Tob 2,10

⁴⁴ Apoc 3,15-16 (Vg. *add*)

⁴⁵ Cf. Ier 48,10

⁴⁶ Ps 31,1 (Vg. *add*)

⁴⁷ Cf. Rom 12,14

⁴⁸ Cf. Is 14,13-14

⁴⁹ OVIDIUS, *Remedia amoris*, 161-162. ALANUS DE INSULIS, *Summa de arte praedicationis*, VII, PL 210,126: ‘quaeritis’.

⁵⁰ Ps 30,3-4 (Vg. *mut*)

valeam a facie inimici; tertio, cum dicit: *quoniam firmamentum meum*, ne cadam, *et refugium meum*, idest retrofugium meum, *es tu*, ut si cecidero ad te non ad alium refugiam; quarto, cum dicit: *et propter nomen tuum*, quod est *Filius David*, *dux mihi caeco eris*, quia manum misericordiae dabis, *et enutries me lacte tuae gratiae. Miserere ergo mei, fili David.*

II – De Passione Christi

9 - Dei et David Filius, magni consilii angelus, humani generis medicina et medicus, tibi in eodem libro consulit, dicens: “Pisces exentera, fel extrahe, oculos inunge”⁵¹, et sic visum poteris recipere. ‘Piscis, ALLEGORICE, est Christus, qui pro nobis in craticula crucis fuit assatus’⁵². Huius fel est amaritudo Passionis, qua si animae tuae oculi inuncti fuerint visum reciperes. Amaritudo enim Passionis dominicae expellit omnem caecitatem luxuriae et omne stercus carnalis concupiscentiae. Unde quidam sapiens: “Memoria crucifixi vitia crucifigit”⁵³. Unde dicitur in libro Ruth: *Intinge bucellam tuam in aceto*⁵⁴. Bucella est miserae carnis momentanea delectatiuncula, quam debes intingere in aceto, idest in amaritudine Passionis Iesu Christi.

Unde tibi praecipit Dominus quod praecipit Abrahae in praesentis dominicae historia, dicens: *Tolle filium tuum, quem diligis, Isaac, et vade in terram visionis; et offer illum ibi mihi in holocaustum*⁵⁵. “Isaac interpretatur risus vel gaudium”⁵⁶ et significat MORALITER carnem nostram, quae ridet, quando temporalia ei arrident, et gaudet, cum sua desideria complet. De his duabus dicit Salomon in Ecclesiaste: *Risum*, idest temporalia, *reputavi errorem*, quia errare a via veritatis faciunt, *et gaudio*, scilicet carnis, dixi: *Quid frustra deciperis?*⁵⁷.

Tolle ergo filium tuum, carnem tuam, quam diligis, quam tam affectuose nutris, et, miser, nescis quia non est efficacior pestis ad nocendum quam familiaris inimicus? *Qui delicate*, inquit Salomon, *a pueritia nutrit servum suum, sentiet eum contumacem*⁵⁸. Tolle ergo, tolle, *crucifige, crucifige eum*⁵⁹. *Reus est mortis*⁶⁰. Respondet Pilatus, idest carnalis affectus: *Quid enim mali fecit?*⁶¹ O quanta mala carnalis tuus risus, tuus filius fecit! Deum contempsit, proximos scandalizavit, propriae animae mortem intulit. Et tu dicis: *Quid mali fecit? Tolle ergo eum et vade in terram visionis.*

10 – Terra visionis fuit dicta Ierosolyma, de qua dicitur in evangelio hodierno: *Assumpsit Iesus duodecim discipulos suos secreto, et ait illis: Ecce ascendimus Ierosolyma*⁶². Assume et tu filium tuum, et ascende cum Iesu et apostolis Ierosolymam, et ibi offer in altari, idest in consideratione dominicae Passionis, in cruce poenitentiae, in holocaustum corpus tuum. Et nota quod dicit *in holocaustum*. ‘Holocaustum dicitur ad *holon*, quod est *totum*, et *cauma*, quod est *incensio*; inde holocaustum, quasi *totum incensum*’⁶³. Totum ergo filium tuum, totum corpus tuum offer Iesu Christo, qui se totum obtulit Deo Patri, ‘ut totum destrueret corpus peccati’⁶⁴.

Nota quod, sicut ‘corpus humanum constat ex quattuor elementis: igne, aere, aqua, terra: ignis viget in oculis, aer in ore, aqua in lumbis, terra in manibus et pedibus’⁶⁵, sic in corpore peccatoris, peccato servientis, ‘ignis viget in oculis per curiositatem, aer in ore per loquacitatem, aqua in lumbis per luxuriam, terra in manibus et pedibus per crudelitatem’⁶⁶. Sed Dei Filius faciem, ‘in quam

⁵¹ Cf. Tob 6,5,9

⁵² Cf. GLO. ORD., Io 21,12

⁵³ GUERRICUS ABBAS, *In dominica palmarum sermo* 2,1, PL 185,130

⁵⁴ Ruth 2,14

⁵⁵ Gen 22,2 (Vg. *add mut om*)

⁵⁶ GLO. INT., Gen 21,3

⁵⁷ Eccle 2,2

⁵⁸ Prov 29,21 (Vg. *add*)

⁵⁹ Io 19,15 (Vg. *om*)

⁶⁰ Mt 26,66

⁶¹ Mt 27,23; Lc 23,22

⁶² Mt 20,17-18 (Vg. *om*)

⁶³ Cf. ISID., *Etym.* VI,19,35, PL 82,255

⁶⁴ Cf. Rom 6,6.

⁶⁵ Cf. BERN., *De diversis*, sermo 74, PL 183,695

⁶⁶ Cf. BERN., *ibidem*

desiderant angeli prospicere’⁶⁷, habuit velatam, ut oculorum tuorum reprimeret curiositatem; ‘coram se non dico tondente sed occidente obmutuit, et dum male tractaretur non aperuit os suum’⁶⁸, ut refrenaret tuam loquacitatem; latus eius lancea fuit apertum, ut a te educeret luxuriae humorositatem; manibus et pedibus clavis fuit affixus, ut a tuis manibus et pedibus expelleret crudelitatem. Tolle ergo filium tuum, risum tuum, carnem tuam, et offer illum totum in holocaustum, ut totus caritate ardeas, quae *operit multitudinem peccatorum*⁶⁹.

De qua dicit Apostolus in hodierna epistola: *Si linguis hominum loquar et angelorum, caritatem autem non habeam, factus sum velut aes sonans aut cymbalum tinniens*⁷⁰. Dicit AUGUSTINUS: ‘Caritatem voco motum animi ad fruendum Deum propter ipsum, et se atque proximum propter Deum’⁷¹.

Quam qui non habet, quamvis multa bona, de genere scilicet bonorum, faciat, frustra laborat; ideo dicit Apostolus: *Si linguis hominum* etc. Caritas Dei Filium duxit ad crucis patibulum. Unde in Canticis: *Fortis est ut mors dilectio*⁷². Ibi beatus BERNARDUS: ‘O caritas, quam forte est vinculum tuum, quo etiam Dominus ligari potuit’⁷³. Tolle ergo filium tuum et offer illum in altari Passionis Iesu Christi, cuius felle, idest amaritudine, illuminaberis, et audire mereberis: *Respice, fides tua te salvum fecit*⁷⁴, te illuminavit.

11 -Vel aliter. Tobias felle piscis fuit illuminatus. Caro piscis est dulcis, fel est amarum; quo si caro piscis respargitur tota in amaritudinem convertitur. Caro piscis est delectatio luxuriae, fel intus latens est amaritudo mortis aeternae. Unde Iob, simili sensu sed dissimili verbo, dicit: *Radix iuniperorum cibus eorum*⁷⁵. Nota quod ‘radix iuniperi dulcis est et comestibilis, sed habet spinas pro follis; sic luxuriae delectatio, quae est cibus carnalium, in praesenti videtur dulcis, sed in fine parturiet punctiones aeternae mortis’⁷⁶.

Exentera ergo pisces, idest considera peccati delectationem, quam sit vilis. *Extrahe fel*, idest attende poenam, quae debetur peccato, quomodo sit infinibilis, et sic omnem tuae carnis dulcedinem poteris convertere in amaritudinem.

12 - Tertius caecus fuit Laodiciae angelus, collyrio illuminatus. “Laodicia interpretatur tribus amabilis Domino”⁷⁷, et significat sanctam Ecclesiam, pro cuius amore sanguinem suum Dominus fudit, et ex ea, tamquam de tribu Iuda, *regale sacerdotium*⁷⁸ elegit. Angelus ergo Laodiciae est episcopus vel praelatus sanctae Ecclesiae, qui bene dicitur angelus propter officii sui dignitatem, de quo Malachias propheta: *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem exquirunt ex ore eius, quia angelus Domini exercituum est*⁷⁹.

⁶⁷ Cf. 1Pt 1,12

⁶⁸ Cf. Is 53,7; Act 8,32; BREVIARIUM ROMANUM, *Sabbato sancto*, ad Matutinum, resp. 1

⁶⁹ 1Pt 4,8

⁷⁰ 1Cor 13,1

⁷¹ Cf. AUG., *De Doctrina christiana*, III,10,16, PL 34,72; P. LOMB., *Sent.* I, dist. 17,17, PL 192, 569; *Ad Claras Aquas*, I, 151: «Caritatem voco motum ad fruendum Deo propter ipsum, et se ac proximo propter Deum». Idem in libro de Moribus Ecclesiae catholicae: «Charitas Dei hic dicta est virtus quae animi nostri rectissima affectio est, quae coniungit nos Deo qua eum diligimus. Ecce his verbis exprimitur quod charitas est affectio et motus animi; ac per hoc non videtur esse Spiritus sanctus». Cf. AUG., *De moribus Ecclesiae et de Moribus Manihaeorum*, I, 19, PL 32, : «Illa virtus dicta est, quae ipsius animi nostri rectissima affectio est, si in alio est, favet ut coniungamur Deo, si in nobis est, ipsa coniungit». Vedi Confronto - 2: Antonio- P. Lombardo-Agostino: “*Caritas*”. Quinquagesima.

⁷² Cant 8,6

⁷³ *Tractatus de charitate*, 1,2.4, PL 184,585-586. Autore anonimo. Sant’Antonio attribuisce l’inno a San Bernardo, ma può essere sia di RICARDO DI S. VITTORE, *Tractatus de gradibus Charitatis*, sia di Pierre de Blois. Vedi anche HUGUS DE SANCTO VICTORE, *De laude Caritatis*, PL 176,972.

⁷⁴ Lc 18,42

⁷⁵ Iob 30,4 (Vg. add)

⁷⁶ Cf. GREG., *Moralium* XX,10,21, PL 76,150; XX,14,32, PL 76,156

⁷⁷ GLO. INT., Apoc 3,14. «Laodicia interpretatur vomitum vel tribus amabilis».

⁷⁸ 1Pt 2,9

⁷⁹ Mal 2,7 (Vg ... *custodient... requirent...* ; in Glo. ... *custodiunt... requirent...*)

Nota quod in hac auctoritate quinque notantur, episcopo vel praelato Ecclesiae valde necessaria: vita scilicet, fama, scientia, caritatis abundantia, puritatis talaris tunica. *Labia sacerdotis* sunt duo: vita scilicet et fama, quae debent custodire scientiam, ut quod scit et praedicat, vita quoad se, scientia quoad proximum, custodiat. Ex his enim duobus labiis procedit scientia fructuosae praedicationis. Et si haec tria in praelato praecesserint, ex ore eius subditi exquirent legem, idest caritatem, de qua Apostolus: *Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem*, “idest caritatem”, *Christi*⁸⁰, ‘qui onera peccatorum nostrorum sola caritate in corpore suo portavit super lignum’⁸¹. Lex est caritas, quam “subditi”⁸² *exquirunt*, idest extra quaerunt, prius in opere, ut ipsi postmodum suavius et fructuosius suscipiant ex praelati ore: *Coepit enim Iesus facere et docere*⁸³. Erat enim *potens in opere et sermone*⁸⁴.

13 - Sequitur: *Quia angelus Domini exercituum est*. Ecce puritatis intimae stola. “In carne enim praeter carnem vivere, ut dicit HIERONYMUS, non humanae sed caelestis est naturae”⁸⁵. Sed angelo Laodiciae, idest praelato Ecclesiae, his quinque virtutibus carenti, improperat Dominus, cum subiungit: *Tu miser es et miserabilis, caecus, pauper et nudus*. Miser es in vita, miserabilis in fama, caecus in scientia, pauper in caritate, nudus puritatis talari tunica. Sed quia ‘Dominus novit contraria contrariis curare’⁸⁶, et cum corripit erudit et dum pungit inungit, ideo consulit caeco Laodiciae episcopo, cum subdit: *Suadeo tibi a me emere aurum ignitum et probatum ut locuples fias, et vestimentis albis induaris ut non appareat confusio nuditatis tuae; et collyrio inunge oculos tuos, ut videas*. *Suadeo tibi* inquit, *a me non a mundo emere*, ‘pretio scilicet bonae voluntatis’⁸⁷, *aurum* pretiosae vitae contra tuae miserae vitae scoriam, *ignitum* caritate contra tuae paupertatis inopiam, *probatum* in sufflatorio bonae famae contra tuae infamiae foetorem, *et vestimentis albis induaris* contra tuae foeditatis nuditatem, *et collyrio uninge oculos tuos* contra tuae insipientiae caecitatem.

14 - Et nota quod istud collyrium, quo oculi animae illuminantur, componitur ex quinque verbis Passionis dominicae, quasi quinque herbis, de quibus dicitur in hodierno evangelio: *Tradetur enim gentibus et illudetur, et fragellabitur et conspuetur; et postquam flagellaverint occident eum*⁸⁸. Heu! Heu! Captivorum libertas traditur, angelorum gloria illuditur, omnium Deus flagellatur, ‘speculum sine macula et candor lucis aeternae’⁸⁹ conspuitur, morientium vita occiditur, et quid nobis miseris ulterius restat agendum, nisi ut ‘eamus et moriamur cum illo?’^{90/a}. “Trahe, inquit, nos, o Domine Iesu, de luto faecis”^{90/b}, uncino tuae crucis, ut currere valeamus non dico in odorem’⁹¹ sed in amaritudinem tuae Passionis. O anima mea, compone tibi collyrium, ‘fac tibi planctum amarum super mortem unigeniti’⁹², super Passionem Crucifixi. Dominus innocens traditur a discipulo, illuditur ab Herode, flagellatur a praeside, conspuitur a Iudaeorum plebe, crucifigitur a militum cohorte; de quolibet istorum breviter pertractemus.

15 - Traditus est a suo discipulo. *Quid, inquit, vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam?*⁹³ Proh dolor! Ponitur in pretio res impretiabilis. Heu! Heu! “Proditor, exiguo venditur aere Deus”⁹⁴.

⁸⁰ Gal 6,2 et GLO. INT., ibi

⁸¹ Cf. GLO. ORD. et INT., ibidem; “Peccata nostra tulit. Ita facit. Nam si quis aliter fecerit seipsum seducit, et hoc est in mente sua superbe iudicat”; Cf. 1Pt 2,24.

⁸² GLO. INT., Mal l.c.; «Si sacerdos non corripit delinquentes sacerdotis officium praeterit. Si sacerdos de lege interrogat doceat, reticentes convincat, alioquin frustra dignitatis iactat cum non exhibet operationem».

⁸³ Act 1,1

⁸⁴ Lc 24,19

⁸⁵ PSEUDO-HIER., *De Assumptione B.M.V.*, 5, PL 30,126

⁸⁶ Cf. GREG., *Moralium XXIV*,2,2, PL 76,287

⁸⁷ Cf. BERN., *In die Paschae sermo* 2,8, PL 183,286

⁸⁸ Lc 18,32-33

⁸⁹ Cf. Sap 7,26

^{90/a} Cf. Io 11,16

^{90/b} Ps 40,3

⁹¹ Cf. Cant 1,3

⁹² Cf. Ier 6,26 et Za 12,10

⁹³ Mt 26,15

Quid, inquit, vultis mihi dare? O Iuda, Deum Dei Filium, 'tamquam vile mancipium, tamquam *canem mortuum* vis vendere, cum non tuam sed ementium requiris voluntatem' ⁹⁵. *Quid, inquit, vultis mihi dare?* Et quid tibi possum dare? Si Ierosolymam, Galilaeam et Samariam tibi dederint, numquid Iesum emere poterint? Si caelum et angelos, terram et homines, mare et omnia, quae in eis sunt, tibi dare potuissent, numquid Dei Filium, *in quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi* ⁹⁶, emere valuissent? Non utique!

Numquid Creator a creatura emi vel vendi potest? Et tu dicis: *Quid vultis mihi dare, et ego eum vobis tradam?* Dic mihi: in quo tibi nocuit et quid tibi mali fecit, quia dicis: *et ego eum vobis tradam?* Ubi illa incomparabilis Filii Dei humilitas et voluntaria paupertas? Ubi benignitas et affabilitas? Ubi illa dulcis praedicatio et miraculorum operatio? Ubi illae lacrimae piissimae super Ierusalem et morte Lazari effusae? Ubi privilegium quod te elegit in apostolum et fecit familiarem amicum? Haec et his similia cor tuum emollire et te ad misericordiam debuerant provocare, ne diceres: *et ego eum vobis tradam*. O quanti hodie Iudae Iscariotes, "quod interpretatur merces" ⁹⁷, 'qui mercede alicuius commodi temporalis veritatem vendunt' ⁹⁸, osculi adulationis proximum tradunt, et sic ultimo laqueo aeternae damnationis se suspendunt.

16 - Illusus etiam fuit ab Herode. Unde dicitur in Luca: *Sprevit autem illum Herodes cum exercitu suo; et illudit indutum veste alba* ⁹⁹. Dei Filius spernitur ab Herode vulpe - *Ite, inquit, dicite vulpi illi* ¹⁰⁰ - et eius exercitu, cui angelorum exercitus, 'indefessa voce, proclamant: Sanctus, sanctus, sanctus Dominus, Deus Sabaoth' ¹⁰¹; 'cui, ut dicit Daniel, milia milium ministrant et decies centena milia assistunt' ¹⁰². *Et ullusit, inquit, indutum veste alba*. Pater induit Filium suum Iesum veste alba, 'idest carne ab omni labe peccati munda' ¹⁰³, a Virgine immaculata assumpta. Deus Pater Filium glorificavit, quem Herodes sprevit. Pater veste alba induit, et Herodes indutum illudit. Proh dolor! Sic fit hodie! "Herodes interpretatur gloria pellis" ¹⁰⁴, et significat hypocritam, qui exteriori conversatione quasi in pelle gloriatur, cum *omnis gloria filiae*, idest animae, *regis caelestis sit ab intus* ¹⁰⁵. Hic Iesum spernit et illudit: spernit, cum crucifixum praedicat et crucifixi stigmata non portat; illudit, cum sub gloria pellis se abscondit, ut Christ membra decipere possit. "Fistula dulce canit, volucrum dum decipit auceps" ¹⁰⁶. Gloria pellis hodie quot decipit herodianae!

17 - Fuit etiam fragellatus a Pontio Pilato. Unde in Ioanne: *Tunc apprehendit Pilatus Iesum et fragellavit* ¹⁰⁷. Dicit Isaias: *Flagellum inundans cum transierit, eritis ei in conculcationem, quandocumque pertransierit tollet vos* ¹⁰⁸. Ne flagellum istud, per quod mors aeterna vel diaboli potentia intelligitur, nos conculcarent, omnium Deus, Dei Filius, fuit ad columnam, tamquam latro, ligatus et atrocissime flagellatus, in tantum ut sanguis undique emanaret.

O mansuetudo divinae pietatis, o patientia paterna benignitatis, o profundum et inscrutabile aeterni consilii arcanum! Videbas, Pater, Unigenitum tuum, tibi coequalem, ad columnam tamquam latronem ligari et fragellis sicut homicidam laniari; et quomodo te continere potuisti? Gratias tibi agimus, Pater sancte, quia per dilecti Filii tui vincula et fragella a vinculis peccati et fragellis diaboli sumus liberati. Sed, proh dolor! Pontius Pilatus iterum fragellat Iesum Christum; "Pontius

⁹⁴ Ignoti auctoris versus: [IOANNES HOUDEN \(1275...\), Carmen rhythmicum de Passione Domini](#).

⁹⁵ Cf. GLO. ORD., Mt 1,c.

⁹⁶ Col 2,3

⁹⁷ HIER., *De nom. hebr.*, PL 23,886

⁹⁸ Cf. GLO. ORD. Mt 26,16

⁹⁹ Lc 23,11

¹⁰⁰ Lc 13,32 (Vg. *Ite et...*)

¹⁰¹ Cf. BREV. ROM., *Hymnus ambrosianus*

¹⁰² Cf. Dan 7,10

¹⁰³ Cf. GLO. ORD., Lc 23,11 : «Quod in alba veste spernitur... significat quod... in carne casta immolatus agnus est passus...»

¹⁰⁴ HIER., *Lexicon origenianum*, PL 23,1279

¹⁰⁵ Ps 44,14 (Vg. *add*)

¹⁰⁶ CATO, *Disticha*, 1,2,7

¹⁰⁷ Io 19,1 (Vg. *Tunc ergo...*)

¹⁰⁸ Is 28,18-19

interpretatur declinans, Pilatus malleator”¹⁰⁹, vel ore contundens, et significat illum qui declinat a bono proposito et post votum redit ad vomitum. Hic ore blasphemo et linguae malleo contudit et flagellat Christum in membris suis; ‘egressus enim cum Satan a facie Domini’¹¹⁰ ordini detrahit, istum vocat superbum, illum accusat gulosum, ut sub multorum ignomonia suam valeat iniquitatem palliare.

18 - Fuit etiam Iudaeorum sputis illitus. *Tunc*, inquit Matthaëus, *expuerunt in faciem eius, et colaphis eum ceciderunt; alii autem palmas in faciem ei dederunt*¹¹¹. O Pater, caput Filii tui Iesu, archangelis tremendum, arundine percutitur, facies, ‘in quam desiderant angeli prospicere’¹¹², Iudaeorum sputis foedatur, alapis caeditur, eius barba depilatur, colaphis caeditur, per capillos trahitur; et tu, clementissime, taces et dissimulas, et potius ‘vis ut unus tibi unicus, sic conspuatur, sic colaphizetur, quam tota gens pereat’¹¹³. Tibi laus, tibi gloria, quia de Filii tui Iesu sputis et alapis et colaphis theriacam nobis fecisti, quae expelleret animae nostrae venenum.

Vel aliter. Facies Iesu Christ sunt Ecclesiae praelati, per quos, tamquam per faciem, cognoscimus Deum. In hanc faciem perfidi Iudaei, idest perversi subditi, conspuunt, cum ipsis praelatis detrahunt et maledicunt, prohibente Domino ac dicente: *Principem populi tui non maledices*¹¹⁴.

19 - Item, a militibus fuit crucifixus. *Milites*, inquit Ioannes, *cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta eius* etc.¹¹⁵ *O vos omnes, qui transitis per viam, gradum figite, attendite et videte, si est dolor sicut dolor meus*^{116/a}. Discipuli fugiunt, noti et amici^{116/b} recedunt, Petrus negat, Synagoga spinis coronat, milites crucifigunt, Iudaei deridentes blasphemant, felle et aceto potant; et quis dolor sicut dolor meus? *Manus enim tornatiles*, ut dicit sponsa in Canticis, *aureae, plenae hyacinthis*¹¹⁷, clavis fuerunt confixae. Pedes, ‘quibus mare se calcabile praebuit’¹¹⁸, cruci clavis affixi. ‘Facies, quae lucet sicut sol in virtute sua’¹¹⁹, in pallorem fuit mortis mutata. Oculi dilecti, quibus nulla creatura invisibilis, in morte sunt clausi. Et, quis dolor sicut dolor meus? Inter haec omnia solus Pater praestitit adminiculum, in cuius manus commendavit spiritum, dicens: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum*¹²⁰. Et, cum haec dixisset, *inclinato capite*, qui alibi non habuit ubi caput reclinaret, *tradidit spiritum*¹²¹.

Sed, heu! heu! Iterum totum ‘corpus Christi mysticum, quod est Ecclesia’¹²², crucifigitur et occiditur. In quo alii sunt caput, alii manus, alii pedes, alii corpus. Caput sunt contemplativi, manus activi, pedes praedicatores sancti, corpus omnes veri christiani. Hoc totum Christi corpus quotidie milites, idest daemones, suis suggestionibus, quasi quibusdam clavis, crucifigunt; Iudaei, pagani, haeretici blasphemant, felle et aceto doloris et persecutionis potant. Nec mirum: *omnes enim volunt pie vivere in Christo Iesu, persecutionem patiuntur*¹²³.

Bene ergo dicitur: *Tradetur, illudetur, flagellabitur, conspuetur et crucifigetur*. Ex his quinque verbis, quasi quinque pretiosissimis herbis, fac tibi collyrium, o angele Laodiciae, et inunge oculos tuae animae, ut lumen recipias, et audire valeas: *Respice, fides tua te salvum fecit*¹²⁴.

¹⁰⁹ HIER., *De nom. hebr.*, PL 23,889; Cf. ISID., *Etym.*, PL 82,289

¹¹⁰ Cf. Iob 2,7

¹¹¹ Mt 26,67

¹¹² Cf. 1Pt 1,12

¹¹³ Cf. Io 11,50

¹¹⁴ Act 23,5, Cf. Ex 22,28

¹¹⁵ Io 19,23 (Vg. *Milites ergo...*)

^{116/a} Lam 1,12

^{116/b} Cf. Jb 6,13.

¹¹⁷ Cant 5,14 (Vg. *Manus illius...*).

¹¹⁸ Cf. GREG., *In Evangelia homilia* 10,2, PL 76,1111.

¹¹⁹ Cf. Apoc 1,16

¹²⁰ Lc 23,46

¹²¹ Io 19,30

¹²² Cf. Col 1,24

¹²³ 2Tim 3,12

¹²⁴ Lc 18,42

Rogemus ergo et instanter, carissimi, mentis devotione postulemus, ut Dominus Iesus Christus, qui caecum a nativitate, Tobiam et Laodiciae angelum illuminavit, nostrae animae oculos, fide suae Incarnationis, felle et collyrio suae Passionis, illuminare dignetur, quatenus in splendoribus sanctorum, in claritate angelorum, ipsum Filium Dei, lumen de lumine, videre mereamur, ipso praestante, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen.

Confronto - 2: **Antonio- P. Lombardo-Agostino**, “*Caritas*”. Quinquagesima.

Antonius, <i>Quinquagesima</i>, I,48,30-32	Petrus Lombardus, <i>Sent. I, dist. 17,17, PL 192,569</i>	Augustinus, <i>De Moribus Ecclesiae, I,11, PL 32,1319</i>
Dicit AUGUSTINUS: ‘ <i>Caritatem voco motum animi ad fruendum Deum propter ipsum, et se atque proximum propter Deum</i> ’	« <i>Caritatem voco motum ad fruendum Deo propter ipsum, et se ac proximo propter Deum</i> ». Idem in libro de Moribus Ecclesiae catholicae: « <i>Charitas Dei hic dicta est virtus quae animi nostri rectissima affectio est, quae coniungit nos Deo qua eum diligimus.</i> Cf. Ecce his verbis exprimitur quod charitas est affectatio et motus animi; ac per hoc non videtur esse Spiritus sanctus».	« <i>Illa virtus dicta est, quae ipsius animi nostri rectissima affectio est, si in alio est, favet ut coniungamur Deo, si in nobis est, ipsa coniungit</i> ».

Antonio cita il Lombardo alla lettera, solo per il testo parallelo, e definisce la carità, movimento verso la fruizione di Dio. Il Lombardo s’ispira ad Agostino, ma sostituisce *virtus* (‘potenza’) con *motus* (‘atto), e *coniunctio* (‘unione’) con *fruitio* (‘godimento’), distinguendola dalla persona dello Spirito Santo (Dist. 17).